

Voorkomen van Stadsduiven in de stad Groningen

Klaas van Dijk

Naar aanleiding van een jarenlange discussie over overlast van Stadsduiven *Columba livia* (o.a. Osinga 2002) heeft de gemeente Groningen in het voorjaar van 2005 aan Sovon opdracht gegeven een rapport over de situatie te maken (Van Kleunen *et al.* 2005). In het rapport staat de aanbeveling om een actueel overzicht van de aantallen te krijgen. Naar aanleiding hiervan heb ik in opdracht van de gemeente in het najaar van 2005 op een systematische wijze de Stadsduiven in de stad geteld. Deze telling heb ik in het voorjaar van 2008 en in het najaar van 2009 herhaald. De resultaten zijn aan de gemeente gerapporteerd en worden hier gedocumenteerd. Daarnaast ga ik in op de situatie in 2013 en 2014. Tot slot presenter ik gegevens die eerder door anderen waren verzameld. In de discussie zoek ik verklaringen voor de bevindingen.

Stadsduiven zijn standvogels en kunnen op verschillende manieren worden geteld. Bij broedvogelkarteringen worden broedparen/territoria (of nesten) geteld. Deze methode is tijdrovend. Stadsduiven broeden bovendien jaarrond (Murton *et al.* 1972a, Klemp 1996). Bij grootschalige tellingen wordt daarom vaak een andere telmethode gebruikt. Stadsduiven foerageren veel in

groepen, vaak op vaste locaties. Deze groepen kunnen ook worden geteld en de tellingen kunnen op allerlei tijdstippen van het jaar worden uitgevoerd. De methode is onder andere toegepast in Amsterdam (Buijs & Van Wijnen 2001), in Hamburg (Klemp 1996), in Manchester (Murton *et al.* 1972a) en in Montréal (Lefebvre 1985). Vanaf 2005 is deze methode (het tellen van groepen) ook toegepast voor de tellingen van de stad Groningen. Er zijn in totaal drie vlakdekkende tellingen van groepen uitgevoerd: in november 2005, in februari/maart 2008 en in november/december 2009. De werkwijze was bij alle drie tellingen identiek. Alle tellingen zijn door mij uitgevoerd. Het uitgangspunt voor de eerste telling was een kaart van de bebouwde kom van de stad met daarop alle locaties met meldingen van duivenoverlast. Deze kaart is uitgebreid met alle parken, winkelcentra, graanoverslaglocaties en andere locaties waar ik door mijn jarenlange onderzoek aan Kokmeeuwen wist of vermoedde dat daar Stadsduiven zaten. Alle locaties met meldingen van overlast en de meeste andere locaties zijn op minimaal twee verschillende dagen per fiets bezocht. De binnenstad (inclusief de buitenranden van de Diepenring) is steeds op één dag integraal geteld. De Stadsduiven zijn met het blote oog of met een verrekijker geteld. Vaak werden meeuwen en eenden gevoerd om daarmee Stadsduiven naar de grond te lokken. Steeds is goed gekeken of er ook vogels op omringende daken zaten. Steeds is goed rekening gehouden met tussentijdse verplaatsingen van groepen. Tellingen zijn niet uitgevoerd in de periode dat er veel sneeuw lag. Broedvogels op en bij nesten worden bij deze tellingen niet meegeteld. Er is aange-

Stadsduiven in het centrum van de stad Groningen, 8 april 2008
Foto: Ana Buren

Groep van minimaal 150 Stadsduiven op het Guyotplein in de stad Groningen, 3 maart 2006

Foto: Ana Buren

nomen (zie verder Murton *et al.* 1972a) dat hierdoor steeds ongeveer hetzelfde aandeel niet is meegeteld.

De waarnemingen uit 2013 en 2014 zijn niet-systematische tellingen van groepen door de auteur. Daarnaast heb ik in 2014 op zoveel mogelijk locaties de Stadsduiven meerdere malen gecontroleerd op de aanwezigheid van geringde exemplaren. Ik trof drie groepen aan: postduiven (zie hieronder voor terminologie), een sierduif en twee Stadsduiven met alleen één of meer kleurringen zonder inscriptie. Postduiven werden geïdentificeerd door het ringnummer met een verrekijker of met een telescoop af te lezen. De woonplaats van de eigenaar is achterhaald via de jaarlijkse ringlijsten van de NPO (Nederlandse Postduivenhouders Organisatie).

De oudere gegevens zijn broedvogelkarteringen van proefvlakken verspreid over de stad uit 1993-2000 (methodiek volgens Van Dijk & Boele 2011). Deze resultaten staan niet in landelijke publicaties (zie hieronder) en ze worden daarom hier in het kort besproken. Na een kort intermezzo over status, terminologie en het vroegere voorkomen in provincie en stad volgt een presentatie van de resultaten. Deze presentatie is in chronologische volgorde.

Terminologie en status

Alle door mij geraadpleegde bronnen zijn het met elkaar eens dat Stadsduif en Rotsduif tot dezelfde soort (= *Columba livia*) behoren. Stadsduiven definieer ik als vogels zonder ring of een ander merkteken dat aangeeft dat de vogel een eigenaar heeft. De term 'verwilderde duif' is synoniem aan Stadsduif. Postduiven definieer ik als gedomesticeerde Rotsduiven met een individuele ring van de NPO of van een buitenlands equivalent hiervan. Postduiven zijn dus tamme vogels met een eigenaar. Sierduiven zijn eveneens tamme vogels. Het zijn gedomesticeerde Rotsduiven met een ander type ring die aangeeft dat de vogel een eigenaar heeft.

Er zijn uiteenlopende visies over de status van Stadsduiven. Volgens Osinga (2002) zijn het huisdieren zonder eigenaar en gaat het om nakomelingen van postduiven. Volgens deze visie hebben Stadsduiven zorg nodig. Stadsduiven moeten volgens deze visie worden bijgevoerd. Murton *et al.* (1972a) definiëren Stadsduiven als vrij levende nakomelingen van de gedomesticeerde variant van de Rotsduif. Volgens Murton *et al.* (1972a) gaat het daarbij vooral om nakomelingen van duiven die vroeger in duiventil-

len werden gehouden voor de consumptie en voor de mest en in veel mindere mate om nakomelingen van postduiven en sierduiven. Bijlsma *et al.* (2001) en Hustings & Vergeer (2002) stellen eveneens dat het gaat om vrij levende vogels die zijn onderworpen aan natuurlijke selectie. Volgens deze visie kunnen Stadsduiven zichzelf in stand houden en hoeven ze niet te worden bijgevoerd. Hier hanteer ik de visie van Bijlsma *et al.* (2001) en Hustings & Vergeer (2002). Ook de gemeente Groningen hanteert deze visie. De gemeentelijke visie is door gerechtelijke uitspraken bevestigd.

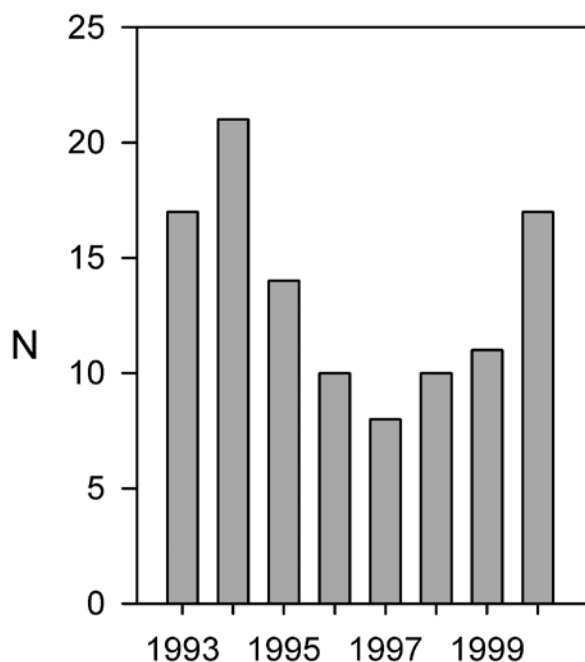
Voorkomen in provincie en stad

Er is weinig documentatie over het vroegere voorkomen in stad en provincie. Op een foto van rond 1900 van de Martinitorren en omgeving staan diverse groepjes duiven (Boekema 2002). Dit is een aanwijzing dat er vermoedelijk al erg lang Stadsduiven in het centrum van de stad zitten. De soort staat niet vermeld in oudere standaardwerken als de Atlas van de Nederlandse broedvogels (Teixeira 1979) en Vogels van Groningen (Boekema *et al.* 1983). Broedgevallen bij de sluisen van Lauwersoog zijn bekend sinds 1977, met vier paar in 1982 (Altenburg *et al.* 1985, Van Dijk 1984). Tijdens het tweede Atlasproject (1978-1983) werd de soort gemeld uit acht Groninger atlasblokken (Van den Brink *et al.* 1992). Deze gevallen hebben wellicht deels betrekking op postduiven. Olthoff (2005) maakt melding van het voorkomen van Stadsduif, maar geeft geen informatie over aantallen. Veel informatie over aantallen en verspreiding in de stad staat in Jalving (1994) en in Modderman *et al.* (2001). Deze gegevens staan niet in de Avifauna van Nederland (Bijlsma *et al.* 2001) en ook niet in het boek over het derde Atlasproject (1998-2000) in Nederland (Hustings & Vergeer 2002). Groningen is niet de enige provincie met weinig documentatie over Stadsduiven. In de uitputtende Avifauna van Limburg (Hustings *et al.* 2006) staan alleen enkele algemeenheden over het voorkomen van Stadsduiven in die provincie.

Resultaten

Tellingen in 1993-2000

In 1993 werden, tijdens een uitgebreide kartering van broedvogels in de stad, in totaal negentien proefvlakken geteld (tabel 1, naar Modderman *et al.* 2001). De hoogste gemiddelde dichtheid aan Stadsduiven (2,2 broedparen per ha) werd in de binnenstad vastgesteld. In dit wijktype werden vijf proefvlakken geteld. De hoogste dichtheden in de afzonderlijke proefvlakken in de binnenstad bedroegen 4,4 broedparen per ha (5,7 ha, N=25) en 2,7 broedparen per ha (7,7 ha, N=19). Op basis van alle tellingen werd geschat dat er in dat jaar 1099 broedparen in de hele stad za-

Figuur 1. Aantal broedparen van Stadsduif in 1993-2000 tijdens broedvogelkarteringen van Arjo Bunschoeke van een proefvlak van 13,2 hectare in de wijk Vinkhuizen (type 4, 'oudere nieuwbouw', zie tabel 1). Bron: Modderman *et al.* (2001).

Wijktype	Dichtheid n per ha	Aantal geteld n	Aantal berekend n	Opp. proefvlakken ha	Opp. totaal ha
1 = Binnenstad	2,21	76	389	34,4	176
2 = Oude stadsrand	(1,20)	(37)	(140)	-	117
3 = Noordelijke stadsrand	0,26	5	92	19,4	352
4 = Oudere nieuwbouw	0,58	19	419	33,0	722
5 = Jongere nieuwbouw	0,02	1	11	49,4	534
6 = Jongste wijken	-	-	-	70,7	163
7 = Industrierreinen	0,06	8	50	124,7	829
Totaal		109	1099	331,6	2893

Tabel 1. Dichtheid en aantal broedparen van de Stadsduif tijdens broedvogelkarteringen van negentien proefvlakken in de stad Groningen in 1993 (Modderman *et al.* 2001). Dichtheid en aantal in wijktype 'Oude stadsrand' is berekend uit tellingen in vier proefvlakken in omliggende wijktypen.

ten. Deze schatting heeft een ruime marge, want het 95% betrouwbaarheidsinterval ligt tussen 0 en 2460 broedparen. Door herberekeningen zijn de aantallen uit 1993 in Modderman *et al.* (2001) iets gecorrigeerd ten opzichte van de aantallen in Jalving (1994). De tellingen van een proefvlak van 13,2 hectare in de wijk Vinkhuizen (figuur 1) geven aan dat er jaarlijkse fluctuaties zijn. Bij tellingen in de periode 1997-2000 in een proefvlak van 9,8 hectare in de wijk Helpman ('oudere nieuwbouw', niet geteld in 1993) ging het om respectievelijk vier, zeven, zes en acht broedparen (Modderman *et al.* 2001).

Tellingen in 2005-2009

Een overzicht met de telgegevens staat in tabel 2. Er is bij dit soort tellingen altijd sprake van een zekere mate van ondertelling (zie bv. Klemp 1996). Daarom is voor alle drie tellingen een ruwe totaalschatting gemaakt. In november 2005 werden ruim 4000 Stadsduiven geteld. Ruim twee jaar later werden fors minder Stadsduiven geteld. De afname bedroeg 42%. Anderhalf jaar later waren de aantallen opnieuw fors gedaald. De afname bedroeg 71% ten opzichte van de eerste telling en 51% ten opzichte van de tweede telling. De afname tussen de eerste en de tweede telling vond voor het overgrote deel plaats in de buitenwijken. Hier was sprake van een daling van ruim 50%. In het centrum was de daling 33%. De afname tussen de tweede en de derde telling was vooral te danken aan het centrum. Hier daalden de aantallen met ruim driekwart (77%). Elders in de stad waren de aantallen tijdens de derde telling nauwelijks gedaald ten opzichte van de tweede telling (afname van minder dan 10%).

Een overzicht met de maximale aantallen per locatie staat in tabel 3. De maximale groepsgrootte was 700 (Emmaplein, 23 november 2005). Tijdens de simultaantelling van 9 november 2005 zaten hier 620 vogels. Locaties met maxima iets onder de vijftig vogels (niet in de tabel opgenomen) waren onder andere de vijver bij het Talmahuis (45 in 2005), de Bachkade (40 in 2005 en 2008), de Molukkenvijver (38 in 2009, 30 in 2005) en de Mispelflat (35 in 2005, 31 in 2009).

Tellingen in 2013-2014

Een overzicht met losse waarnemingen uit de periode 1 januari 2013 - 30 juni 2014 staat in tabel 4. Locaties met minder dan tien vogels staan niet vermeld in deze tabel. De gegevens zijn op een niet-systematische manier verzameld. Ik sluit daarom niet uit dat ik een aantal (kleinere) concentraties heb gemist. Het maximum tijdens een simultaantelling van het gebied Vismarkt, Grote Markt en Martinikerkhof bedroeg 109 (14 april 2013). De grootste concentratie zat in het zuidelijk deel van het Noorderplantsoen (4 juni 2013). Andere dagen

met hoge aantallen op deze locatie waren 26 maart 2013 (95), 22 november 2013 (90), 17 juni 2013 (88) en 23 februari 2014 (86). Al met al (zie ook het onderdeel hierna over geringde vogels) denk ik dat er in deze periode in totaal ca. 750 Stadsduiven in de stad verbleven.

Telperiode	Geteld			Schatting
	Binnenstad	Buitenwijken	Totaal	
november 2005	2125	1904	4029	5000
feb/maart 2008	1430	915	2345	2900
nov/dec 2009	326	831	1157	1400

Tabel 2. Aantal Stadsduiven in de stad Groningen tijdens gebiedsdekkende tellingen in 2005, 2008 en 2009.

Locatie	Telperiode		
	nov 2005	feb-mrt 2008	nov-dec 2009
Emmaplein/NS station	700	275	35
Martinikerkhof	600	140	5
Heymanscentrum Dunantlaan	590	10	1
Hereplein	420	250	5
Guyotplein	345	210	10
Overwinningsplein	280	140	30
Noorderplantsoen (totaal)	160	130	125
Julianabrug	145	17	6
Der Aa-kerk (westzijde)	125	100	50
Gortpellerij bij Korrebrug	80	53	70
Lewenborg winkelcentrum	80	25	37
Steentilbrug	75	50	1
EMG bij Berlagebrug	70	24	10
Orionvijver	70	25	20
Vismarkt	60	155	80
Floresvijver	55	18	105
Platinalaan	50	7	18
Grote Markt	35	120	140
Museumbrug	15	75	0
Ostadevijver	15	0	60
Onlandsepad	NG	150	0
Stadspark kinderboerderij	NG	105	90

Tabel 3. Overzicht van alle locaties in de stad Groningen met minimaal vijftig Stadsduiven tijdens een telling (maximum per locatie per telperiode is vermeld, NG = niet geteld, locaties in de binnenstad zijn vet).

Locatie	Aantal	Datum
Noorderplantsoen (zuid)	100	4 juni 2013
Reitdiep bij spoorbrug	60	16 februari 2014
Vismarkt	60	7 maart 2013
Bachkade	50	4 augustus 2013
Grote Markt	46	14 april 2013
Mispelflat	46	13 augustus 2013
Floresvijver	40	20 mei 2013
Platinalaan	40	20 december 2013
Stadspark kinderboerderij	40	23 april 2013
Vondelplantsoen	40	4 augustus 2013
Ostadevijver	34	2 december 2013
Noorderplantsoen (noord)	29	20 februari 2014
Orionvijver	24	22 juni 2014
Trompkade	24	2 december 2013
Morgenstervijver	22	20 maart 2014
Lewenborg winkelcentrum	13	2 maart 2014
Kornalijnlaan	10	20 december 2013
Overwinningsplein	10	25 maart 2013

Tabel 4. Aantal Stadsduiven op diverse locaties in de stad Groningen in 2013 en 2014. Vermeld staat het maximum per locatie in de periode 1 januari 2013 - 30 juni 2014 van tellingen van groepen (losse waarnemingen).

#	Ringnummer	Woonplaats eigenaar	Waarneemomstandigheden		
			Plaats	Datum	Omstandigheden
1	NL 2011 1141019	Jubbega (Friesland)	Noorderplantsoen	11 nov 2011	vangst
2	BELG 2011 2024350	Dendermonde (België)	Noorderplantsoen	11 nov 2011	vangst
3	NL 2013 1765465	bij Neede (Gelderland)	Floresvijver	13 feb 2014	aflezing
4	NL 2012 1049293	Rottevalle (Friesland)	Vondelplantsoen	24 feb 2014	aflezing
5	geel	-	Lewenborg	2 mrt 2014	aflezing
6	NL 2010 1049925	Zwaagwesteinde (Friesland)	Vismarkt	5 mrt 2014	aflezing
7	lichtgeel / donkergeel	-	Noorderplantsoen	7 mrt 2014	aflezing
8	NL 2013 1581088	Kollumerzwaag (Friesland)	Orionvijver	10 mrt 2014	aflezing
9	EE NL-S 8 09 8000	Groningen (Groningen)	Morgenstervijver	24 mrt 2014	aflezing
10	NL 2013 1342496	Rucphen (Noord-Brabant)	Noorderplantsoen	14 juni 2014	aflezing
11	NL 2013 1699881	Steenwijk (Overijssel)	Mispelflat	20 juli 2014	aflezing
12	NL 2012 4244990	Urk (Flevoland)	Sontplein	23 juli 2014	vondst
13	NL 2014 1582397	Vroomshoop (Overijssel)	Vismarkt	2 aug 2014	aflezing
14	NL 2011 1156841	Drachten (Friesland)	Hora Siccamasingel	9 nov 2014	aflezing
15	NL 2013 1564829	Noordbroek (Groningen)	Platinalaan	28 nov 2014	aflezing

Tabel 5. Waarnemingen van geringde duiven in de stad Groningen (#9 sierduif, #5 en #7 Stadsduif, rest postduif). Bij aflezingen staat de eerste waarneemdatum. #1 en #2 handvangsten (Jeroen Nagtegaal); #5 alleen met gele kleuring zonder inscriptie aan rechterpoot; #7 alleen met twee kleuringen zonder inscriptie aan rechterpoot; #12 vers dood (verkeer).

Geringde duiven

Een lijst met waarnemingen van geringde vogels staat in tabel 5. Van de bekeken groepen kon ik in verreweg de meeste gevallen alle individuen een voor een controleren op de aanwezigheid van ringen. De ringdichtheid was erg laag, want meestal zag ik alleen ongeringde exemplaren. Het ringnummer van postduiven kon bijna altijd worden afgelezen. Alleen op 2 maart 2014 zag ik bij het winkelcentrum van Lewenborg een postduif waarvan ik het ringnummer niet kon aflezen. De status en de herkomst van de twee vogels met alleen kleuringen zonder een inscriptie is onduidelijk. Wellicht zijn het exemplaren die een tijd in een vogelasiel hebben gezeten. De postduif bij de Floresvijver en de postduif bij de Orionvijver zaten in juli 2014 nog steeds op dezelfde locatie. In de tussentijd waren ze hier diverse malen gezien. Verder zat de duif met de twee gele ringen op 6 augustus nog op dezelfde locatie. Ook de (enige) sierduif zat in december 2014 nog steeds op dezelfde locatie. De vogel is hier vele malen gezien en was gepaard met een ongeringde Stadsduif. De eigenaar woonde ongeveer een km van de Morgenstervijver.

Geen van de geringde vogels is elders in de stad gezien. De plaatstrouw is een aanwijzing dat de groepen in de verschillende wijken momenteel bestaan uit relatief honkvaste individuen. Toch kan volgens Lefebvre (1985) niet worden uitgesloten dat een deel van de Stadsduiven afwisselend meerdere locaties bezoekt (zie ook Murton *et al.* 1972b). De woonplaatsen van de eigenaren geven aan dat er geen lokale postduiven tussen de Stadsduiven zaten. Het lijkt aannemelijk dat het verdwaalde postduiven zijn die aansluiting hebben gezocht bij de Stadsduiven (zie ook Vlucht 2002). In 2014 zag ik geen verschil in gedrag tussen verdwaalde postduiven en tussen Stadsduiven.

Discussie

De hoogste dichtheid tijdens de broedvogeltelling in 1993 bedroeg 4,4 paren per hectare in een proefvlak van 5,7 ha in de binnenstad. Dit getal komt goed overeen met een dichtheid van 4,1 paren per ha in een gebied van 19 ha in het centrum van Den Haag in 2001 (Loorij *et al.* 2001). De maximale groeps grootte van 700 vogels (Emmapplein, november 2005) was gelijk aan de maximale groeps grootte in Hamburg (Klemp 1996). Hier werden tijdens een min of meer vlakdekkende telling van groepen in maart 1990 in totaal 11.000 Stadsduiven geteld. Het topaantal van ruim 4000 Stadsduiven in Groningen in november 2005 komt in relatief opzicht redelijk overeen met de totalen van een reeks vergelijkbare tellingen in Amsterdam in de periode oktober 2000 - april 2001 (Buijs & van Wijnen 2001). Voor de binnenstad van Amsterdam bedroeg het maximum ruim 3000 (voor Groningen maximaal ruim 2100), voor Amsterdam in zijn geheel (qua oppervlak een stuk groter dan de stad Groningen) ging het om een maximum van 15.000. In Rotterdam zijn in februari en november 2010 lijntransecttellingen uitgevoerd (De Baerdemaeker & Grutters 2011). Via een extrapolatie kwam men uit op een schatting van ruim 5000 (februari) respectievelijk ruim 9000 (november) Stadsduiven.

In het voorjaar van 1993 zaten in Groningen naar schatting ongeveer 2200 Stadsduiven (1100 broedparen maal twee). De telling in eind 2005 (geteld 4000, geschat 5000, tabel 2) maakt duidelijk dat de aantallen flink waren toegenomen. De grote verschillen in telmethodiek zorgen ervoor dat de totalen van beide tellingen met enige voorzichtigheid met elkaar vergeleken moeten worden. De telresultaten uit 2005 zijn lager dan een schatting van 6600 Stadsduiven in Van Kleunen *et al.* (2005). Deze schatting is gebaseerd op

een ruwe indruk dat de populatie in de tussenliggende jaren was verdrievoudigd. Rond het jaar 2000 werd begonnen met grootschalig bijvoeren met speciaal duivenvoer (Osinga 2002, Van Kleunen *et al.* 2005). In de beginjaren werd 15 kg per dag uitgestrooid, later ging het om 150 kg duivenvoer per dag (Rechtbank Groningen, uitspraak van 14 juli 2006). In lijn met de visie in Van Kleunen *et al.* (2005) lijkt het aannemelijk dat de toename tussen 1993 en 2005 vooral werd veroorzaakt door een vergroting van het voedselaanbod door het extra bijvoeren van de vogels.

Van Kleunen *et al.* (2005) noemen daarnaast diverse voorbeelden uit de literatuur die aangeven dat alleen een (sterke) reductie van het voedselaanbod uiteindelijk zal leiden tot een afname van de populatie en dat grootschalige vangacties niet zullen leiden tot een duurzame afname van de populatie. De gemeente heeft op grond van adviezen in het rapport van Van Kleunen *et al.* (2005) een voederverbod ingesteld, om daarmee een einde te kunnen maken aan het grootschalig bijvoeren. Daarnaast zijn in opdracht van de gemeente in 2006 en in 2008 bij grootschalige vangacties in totaal 4200 Stadsduiven gevangen (brief van het College van B&W van 4 februari 2010). Los hiervan werden jaarlijks bij kleinschalige acties tientallen tot enkele honderden vogels gevangen. Het voederverbod werd medio 2008 van kracht. De sterke afname aan het eind van 2009 (ruim 1100 geteld) en de blijvend lage aantallen erna (een schatting van ca 750 voor 2013-2014) zijn een duidelijke aanwijzing dat een flinke verlaging van het reguliere voedselaanbod inderdaad een belangrijke aantalregulerende factor is voor de populatieomvang

van Stadsduiven in de stad Groningen. De waarnemingen aan geringde vogels zijn tot slot een aanwijzing dat groepen tellen een goed alternatief is ten opzichte van een broedvogelkartering. Het bijkomende voordeel is dat groepen tellen veel minder tijd kost, met name in gebieden met hoge dichtheden.

Knollema & Maas (2003) spraken de verwachting uit dat binnenkort een paartje Slechtvalken zou gaan broeden op de toren van de Der Aa-kerk of elders in het centrum en dat deze Slechtvalken flinke aantallen Stadsduiven zouden gaan verorberen. Deze verwachting is anno 2014 niet uitgekomen. De afgelopen tien jaren is zelfs nog maar sporadisch een Slechtvalk in de binnenstad gezien. Wel zaten in deze periode buiten het broedseizoen een flink aantal jaren Slechtvalken op de ondertussen afgebroken Groene Toren in Helpman. Op deze locatie werden vooral Kokmeeuwen gegeten (Van Dijk 2010).

De broedvogeltelling van 1993 (tabel 1) werd vlot gepubliceerd in een artikel in de Gors (Jalving 1994). De resultaten (evenals de resultaten in het uitgebreide rapport van Avifauna Groningen uit 2001, Modderman *et al.* 2001) staan echter niet in de Avifauna van Nederland (Bijlsma *et al.* 2001). Daarnaast staat in de Atlas van de Nederlandse Broedvogels (Hustings & Vergeer 2002) dat in de stad Groningen slechts een 'kleine populatie' Stadsduiven verbleef. Het boek verwijst niet naar beide bronnen. De aandacht in mijn artikel voor de tellingen uit 1993-2000 is mede bedoeld om deze omissie te herstellen. Bijlsma *et al.* (2001) en Hustings & Vergeer (2002) stellen verder dat rond 2000 de situ-

Stadsduiven in het Noorderplantsoen in de stad Groningen, 20 november 2014

Foto: Ana Buren

Stadsduiven in het Noorderplantsoen in de stad Groningen, 5 juli 2007

Foto: Ana Buren

atie met betrekking tot aantallen en aantalverloop van Stadsduiven bijna overal onbekend of onduidelijk was, met name door het ontbreken van goede tellingen. Een aantal jaren later is Sovon gestart met een landelijk telproject voor broedvogels in het urbane milieu (MUS = Meetnet Urbane Soorten). Stadsduiven worden daarvoor veel frequenter geteld. Op een kaartje van Louwe Kooijmans & Schoppers (2013) valt goed te zien dat Stadsduif tegenwoordig op erg veel locaties in Nederland wordt geteld. De MUS-tellingen wijzen verder uit dat de soort op landelijke schaal een lichte afname in de loop van de tijd vertoont (Louwe Kooijmans & Schoppers 2013, Boele *et al.* 2014). De toekomst zal leren hoe deze ontwikkelingen verder gaan verlopen.

Dankwoord

Veel dank aan Wout Veldstra, de stadsecoloog van de gemeente Groningen, voor de gelegenheid mij de tellingen in 2005, 2008 en 2009 te laten uitvoeren en voor tal van gegevens. Roel Modderman wordt bedankt voor het opdiepen van gegevens over de oppervlakten van de proefvlakken, Henri Zomer voor literatuur, Ana Buren voor foto's, Jan Allex de Roos voor het controleren van de summary en tal van anderen voor andere hulp.

Summary Occurrence of Feral Pigeons in the city of Groningen

This paper summarizes various counts of Feral Pigeons *Columba livia* conducted in the city of Groningen (53°13'N; 06°33'E), The Netherlands, in 1993-2014. In 1993 a survey of all species of breeding birds in the city of Groningen yielded a total of 1099 breeding pairs (0 to 2460, 95% CI). Details of this standardized survey (mapping breeding territories in 19 study plots spread over the entire built-up area of the city) are presented in table 1, broken down by the different parts of the city ('wijktype'). Listed are densities ('dichtheid') per hectare, counted numbers of breeding pairs ('aantal geteld'), calculated number of breeding pairs ('aantal berekend'), size of the study plots ('opp. proefvlakken') and total surface of each part of the city ('opp. totaal'). Highest densities were found in the inner city, with up to 4.4 breeding pairs per hectare in a study plot of 5.7 ha. Figure 1 presents results of counts of breeding pairs in a study plot of 13.2 ha in 1993-2000. Table 2 presents results of counts of flocks in the entire built up area of the city of Groningen in November 2005, in February/March 2008 and in November/December 2009. The results are broken down by the inner city ('binnenstad')

and the outskirts ('buitenwijken'). A rough indication of an estimated total ('schattingen') is presented as well. Table 3 lists all locations with at least 50 Feral Pigeons during at least one of the counts in 2005-2009 (maximum per counting period is listed, locations in the inner city are bold). Table 4 lists all locations with at least 10 Feral Pigeons during incidental counts between 1 January 2013 and 30 June 2014 (maximum number is listed). It is estimated that the total number in this period was ca 750. Most likely a strong increase in providing supplemental food is the main reason for the increase in numbers between 1993 and 2005. A ban on large-scale feeding by the local authorities was implemented in mid-2008. This ban is the most likely explanation for the strong decrease in numbers since 2005. A check on the presence of ringed birds in 2014 revealed that almost all individuals were unringed. Details on records of ringed individuals (almost always racing pigeons) are presented in table 5. Most records are sightings ('aflezing') of birds where the ring number could be read in the field. The addresses of the owners of racing pigeons ('woonplaats eigenaar') reveal that nearly all owners lived outside the province of Groningen, underlining that their racing pigeons had lost their way. Four ringed pigeons were seen on several dates in 2014, invariably at the site where they had been observed for the first time. The site fidelity of these ringed birds is another indication that counts of flocks are a reliable alternative for a breeding bird survey.

Literatuur

- Altenburg, W., N. Beemster, K. van Dijk, P. Esselink, D. Prop & H. Visser 1985. Ontwikkeling van de broedvogelbevolking van het Lauwersmeer in 1978-83. *Limosa* 58: 149-161.
- de Baerdemaeker, A. & M. Grutters 2011. Stadsduiven in Rotterdam. Rapport 166. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Boekema, E. 2002. Stadsduiven in de stad Groningen honderd jaar geleden. *De Grauwe Gors* 30: 159-160.
- Boekema, E., P. Glas & J. Hulscher 1983. Vogels van de provincie Groningen. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- Boele, A., J. van Bruggen, F. Hustings, K. Koffijberg, J. Vergeer & C. Plate 2014. Broedvogels in Nederland in 2012. Rapport 2014/13. Sovon, Nijmegen.
- van den Brink, H., J. Furda, J. van Klinken & K. van Scharenburg 1992. Vogelatlas van Groningen. Rapport Avifauna Groningen, Groningen.
- Buijs, J. & J. van Wijnen 2001. Survey of feral Rock Doves in Amsterdam, a bird-human association. *Urban Ecosystems* 5: 235-241 (verschenen in 2013).
- Bijlsma, R., F. Hustings & C. Camphuysen 2001. Avifauna van Nederland 2. KNNV, Utrecht.
- van Dijk, A. & A. Boele 2011. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek. Sovon, Nijmegen.
- van Dijk, K. 1984. De broedvogels van het Lauwerszeegebied in 1982. Rapport 31 Abw, RIJP, Lelystad.
- van Dijk, K. 2010. Voedselkeuze van overwinterende Slechtvalken in de stad Groningen. *De Grauwe Gors* 38: 4-11.
- Hustings, F. & J. Vergeer 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Naturalis, Leiden.
- Hustings, F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp 2006. Avifauna van Limburg. SNL, Maastricht.
- Jalving, R. 1994. Stadsvogels van Groningen: inventarisatie 1993. *De Grauwe Gors* 22: 105-112.
- Klemp, S. 1996. Stadtaube (Straßentaube). In: S. Garthe (red.), *Die Vogelwelt von Hamburg und Umgebung*, p. 290-302, Wachholtz Verlag, Neumünster.
- van Kleunen, A., H. van der Jeugd & R. Foppen 2005. Stadsduivenproblematiek in de stad Groningen. Rapport 2005/03. Sovon, Beek-Ubbergen.
- Knollema, E. & P. Maas 2003. Een andere kijk op duiven. Rapport.
- Lefebvre, L. 1985. Stability of flock composition in urban pigeons. *Auk* 102: 886-888.
- Loorij, T., F. Hoogerhoud, W. Kooij & E. Opperman 2001. Broeders, trekkers en dwalers: vogels van Den Haag en omgeving. De Nieuwe Haagsche, Rijswijk.
- Louwe Kooijmans, J. & J. Schoppers 2013. Stadsvogelbalans 2013. Rapport. Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Modderman, R., R. Jalving & H. Miedema 2001. Broedvogelmonitoring in de stad Groningen 1993-2000. Rapport, Avifauna Groningen, Groningen.
- Murton, R., R. Thearle & J. Thompson 1972a. Ecological studies of the Feral Pigeon 1. Population, breeding biology and methods of control. *Journal of Applied Ecology* 9: 835-874.
- Murton, R., C. Coombs & R. Thearle 1972b. Ecological studies of the Feral Pigeon, 2. Flock behaviour and social organization. *Journal of Applied Ecology* 9: 875-889.
- Olthoff, M. 2005. Vogels van de gemeente Groningen. *De Grauwe Gors* 33(4): 1-67.
- Osinga, H. 2002. Onze Stadsduif: op weg naar een ethisch beleid. Rapport Dierenbescherming Groningen, Groningen.
- Teixeira, R. 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Vlugt, D. 2002. De postduif als prooi van de Havik in de duinen van Noord-Holland. *De Takkeling* 10: 135-149.

Klaas van Dijk - Groningen
 klaas.vdijk@hetnet.nl